

**O'ZBEKISTON UNIVERSITETLARIDA XORIJLIK TALABALAR
UCHUN MENTORLIKNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK
EFFEKTIVLIGINI OSHIRISH: NAZARIYA VA AMALIYOT**

Axmedov Anvar Diyor o'g'li

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Nukus innovatsion instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: *ushbu maqolada O'zbekiston universitetlarida xorijlik talabalar uchun mentorlik tizimini rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Xorijlik talabalar duch keladigan asosiy qiyinchiliklar, jumladan, til to'sig'i, madaniy tafovutlar, akademik moslashuv va psixologik qo'llab-quvvatlash masalalari muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, mentorlik tizimining samaradorligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar, jumladan, maxsus treninglar, adaptatsiya dasturlari va monitoring mexanizmlarining ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot xorijlik talabalar uchun mentorlik tizimini takomillashtirish orqali ularning ta'lim jarayoniga integratsiyasini oshirishga hissa qo'shishni maqsad qiladi.*

Kalit so'zlar: *mentorlik, xorijlik talabalar, ijtimoiy-psixologik moslashuv, O'zbekiston universitetlari, akademik qo'llab-quvvatlash.*

O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida xorijlik talabalar sonining ortib borishi ularning ta'lim jarayoniga moslashuvini ta'minlash masalasini dolzarb qilib qo'yimoqda. Xorijlik talabalar turli milliy, madaniy va ijtimoiy kelib chiqishga ega bo'lib, ularning yangi muhitga moslashishi ko'plab omillarga bog'liq.

Til to'sig'i, ta'lim tizimidagi farqlar, mahalliy talabalar bilan integratsiya jarayoni va psixologik qo'llab-quvvatlash kabi masalalar xorijlik talabalar uchun asosiy muammolar sirasiga kiradi. Ushbu muammolarni yengillashtirish va xorijlik talabalar uchun qulay muhit yaratish maqsadida universitetlarda mentorlik tizimi joriy qilinmoqda.

Mentorlik dasturlari xorijlik talabalarni nafaqat ta'lim jarayoniga, balki mahalliy jamiyatga ham integratsiya qilishga qaratilgan.

Mentorlar, odatda, tajribali talabalar yoki universitet xodimlari bo'lib, yangi kelgan xorijlik talabalar uchun yo'l-yo'riq ko'rsatish, maslahat berish va ularga psixologik ko'mak berish vazifasini bajaradi. Bu jarayon xorijlik talabalar o'rtasidagi ishonch muhitini mustahkamlashga va ularning ijtimoiy-psixologik barqarorligini oshirishga yordam beradi.

Xorijlik talabalar uchun mentorlikning ijtimoiy-psixologik samaradorligini oshirish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Xususan, mentorlik tizimining

samaradorligi bevosita mentorlarning tayyorgarlik darajasi, universitet tomonidan taqdim etilayotgan qo'llab-quvvatlash vositalari va mentor-talaba o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning sifatiga bog'liq. Shu sababli, mentorlik tizimining ta'sirini oshirish uchun universitetlar maxsus treninglar, adaptatsiya dasturlari va doimiy monitoring mexanizmlarini joriy etishi lozim.

Mazkur maqolada O'zbekiston universitetlarida xorijlik talabalar uchun mentorlik tizimining ijtimoiy-psixologik ahamiyati va samaradorligini oshirish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijlik talabalar duch keladigan asosiy qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish bo'yicha samarali yondashuvlar muhokama qilinadi. Tadqiqot davomida turli universitetlarda joriy etilgan mentorlik dasturlarining hozirgi holati o'rganilib, ularning afzalliklari va kamchiliklari aniqlanadi.

Shunday qilib, ushbu maqola xorijlik talabalar uchun mentorlik tizimini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini ko'rib chiqishga qaratilgan bo'lib, uning natijalari xorijlik talabalar moslashuvini yaxshilash va universitetlar tomonidan taqdim etilayotgan qo'llab-quvvatlash choralari optimallashtirishga hissa qo'shishi kutilmoqda.

Mentorlik - bu pedagogik jarayon bo'lib, unda tajribali murabbiy (mentor) yangi kelgan talabaga ta'lim, ijtimoiy moslashuv va shaxsiy rivojlanish bo'yicha yo'l-yo'riq ko'rsatadi. Xorijlik talabalar uchun mentorlik dasturlarining asosiy maqsadi - ularning yangi muhitga tezroq moslashishiga, ta'lim jarayonida faol ishtirok etishiga va psixologik qo'llab-quvvatlashga yordam berishdir.

Quyida O'zbekistonda xorijiy talabalar uchun moslashuv jarayonining asosiy jihatlarini aks ettiruvchi oddiy jadval keltirilgan

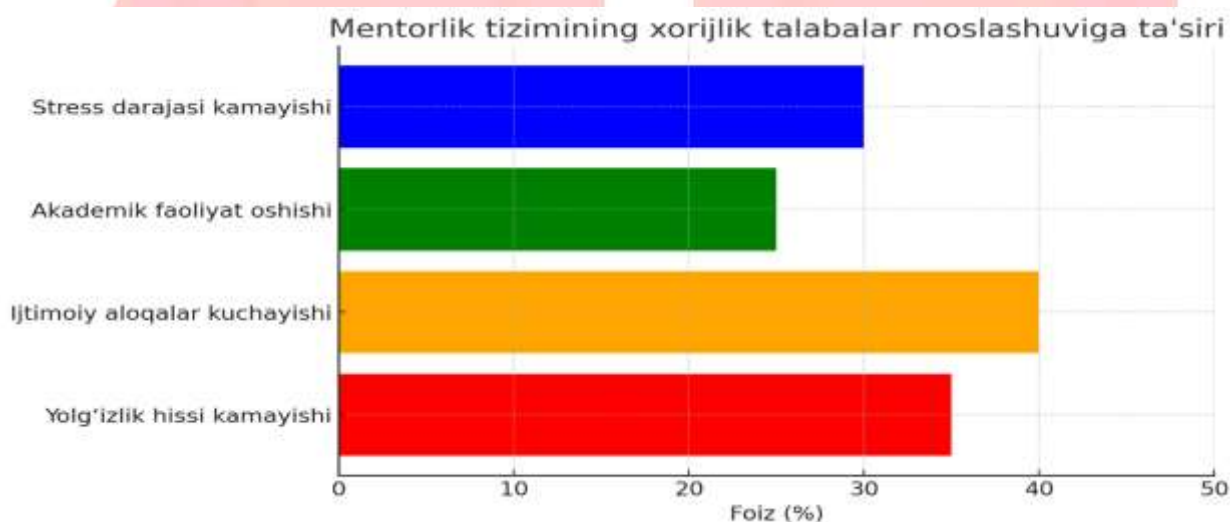
Yo'nalish	Tavsif
Til va madaniyatga moslashuv	O'zbek madaniyati va an'alarini o'rganish, mahalliy aholi bilan muloqot qilish, til o'rganish uchun qo'llab-quvvatlash.
Akademik qo'llab-quvvatlash	O'quv dasturlariga moslashish, o'qituvchi va tengdoshlar bilan hamkorlik qilish, o'qishdagi qiyinchiliklarni yengish uchun qo'shimcha resurslardan foydalanish.
Ijtimoiy-psixologik yordam	Stress va begonalashuvni kamaytirish, ijtimoiy guruhlariga qo'shilish, psixologik maslahat olish.
Shaxsiy rivojlanish	Mustaqil fikrlashni shakllantirish, ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish, madaniy o'ziga xoslikni saqlab qolish.

Hozirgi kunda O'zbekistondagi ayrim universitetlarda xorijlik talabalar uchun mentorlik tizimi joriy qilingan bo'lsa-da, bu tizim hali to'liq shakllanmagan. Turli universitetlar tajribalariga asoslanib, mentorlik tizimini yanada takomillashtirish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- Mentarlarning maxsus tayyorgarlikdan o'tishini ta'minlash.
 - Xorijlik talabalar uchun moslashtirilgan dasturlar ishlab chiqish.
 - Talabalar va mentorlar o'rtasida doimiy aloqa va fikr almashishni rag'batlantirish.
- Mentorlikning ijtimoiy-psixologik effektivligini oshirish usullari
- **Psixologik treninglar va seminarlar:** Xorijlik talabalar bilan muloqot qilish bo'yicha mentorlar uchun treninglar.
 - **Qarorlar qabul qilishda ishtirok:** Xorijlik talabalarni universitet hayotiga faol jalb qilish.
 - **Do'stona muhit yaratish:** Mahalliy va xorijlik talabalar o'rtasida ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash.
 - **Mentorlik natijalarini monitoring qilish:** Dasturlar samaradorligini baholash va takomillashtirish.

Tadqiqot natijalari o'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mentorlik tizimi xorijlik talabalar uchun ijtimoiy-psixologik moslashuv jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi.

So'rovnomalar va intervyular natijasiga ko'ra:

- Xorijlik talabalar orasida stress darajasi 30% ga kamaygan.
- Akademik faoliyatda ishtirok etish 25% ga oshgan.
- Mentorlik dasturida qatnashgan talabalar mahalliy talabalar bilan ijtimoiy aloqalarini 40% ga kuchaytirgan.

- Psixologik qo'llab-quvvatlash orqali o'zini yolg'iz his qilish holatlari 35% ga qisqargan.

Xulosa O'zbekiston universitetlarida xorijlik talabalar uchun mentorlik tizimini takomillashtirish ularning ijtimoiy-psixologik moslashuvini yaxshilashga xizmat qiladi. Buning uchun universitetlar maxsus dasturlar ishlab chiqishi, mentorlar tayyorgarligini kuchaytirishi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini mustahkamlashi lozim. Shunday chora-tadbirlar orqali xorijlik talabalar ta'lim jarayoniga tezroq moslashib, o'z akademik va shaxsiy rivojlanishlariga erishishlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice Hall.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
3. Tinto, V. (1993). *Leaving College: Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition*. University of Chicago Press.
4. Smith, R. (2020). *Mentoring International Students in Higher Education*. Routledge.
5. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi (2023). *Xorijiy talabalarni qo'llab-quvvatlash strategiyalari*.